

Во ономастичките студии, исто така, поврзувајќи реални од минатото, главно од старогрчкиот со слични од современите и.-е. јазици, P. го прави излагањето мошне интересно. Неговите статии *Ein Gang durch die Geschichte der griech. Ortsnamen*, 1965, стр. 145—157, *Namensdeutungen und Worterklärungen bei den ältesten griech. Dichtern*, 1947, стр. 294—314 и др., полни со научно проверени факти, се изложени есеистички и се читаат со голем интерес.

*

Не беше лесно да се дојде до овие статии објавувани во разни списанија и jubиларни зборници во текот на околу 40 години. Вака собрани и класирани, тие претставуваат еден мошне корисен прирачник за повеќе области од класичната филологија и споредбено-историското и.-е. јазикознание. *Kleine Schriften* на E. Risch се само по обем мали. Инаку тие се вбројуваат меѓу најкрупните научни остварувања на нашиов век во спомнатите дисциплини. Штета е што индексот не е пополни. Не се одбележани сите места во книгата на кои се расправа за поедини зборови и форми, а некои воопшто не се ни спомнати (сп. *Pe-re-go-no* 431 *wi-ri-ne-o* / *wi-ri-ne-jo* / *wi-ri-ni-jo* на повеќе места и др.). Но тоа не ѝ ја намалува вредноста на вака стокмената книга, без која не би требало да остане ни една библиотека по класична филологија и индоевропско јазикознание.

1 јуни 1982.

П. Хр. Илиевски,

Филозофски факултет, Скопје.

D. J. GEORGACAS, *A Graeco-Slavic Controversial Problem Reexamined: The -ιτσ- Suffixes in Byzantine, Medieval, and Modern Greek: Their Origin and Ethnological Implications*, *Pragmateiai tēs Akadēmias Athēnōn*, Tomos 47, 1982, pp. 437, голем октаво.

Името на Demetrius Georgacas им е добро познато на класичните филолози, а особено на византолозите ширум светот. Веќе педесет години Д. Г. постојано работи над средновековниот и новогрчкиот речник и историјата на грчките дијалекти. Иако пензионирани, тој со младешки жар продолжува да собира нови податоци и неуморно да работи над оваа проблематика како директор на Центарот за новогрчкиот речник при Универзитетот на North Dakota во САД. Автор е на десетина книги и голем број статии објавени во европски и американски списанија од областа на класичната филологија, византологијата, лексикографијата, ономастиката и др.

Годинава тој се претстави со гореспомнатата крупна монографија. Како што се гледа од самиот наслов, овде тој третира проблем од грчкото зборообразување и заемните контакти меѓу грчкиот и соседните јазици, како и во претходната ихтиолошка студија за *Sturgeon* . . . (в. Ж. А. 31, 1981, стр. 342—343). Оваа книга, во која се расправа, главно, за грчко-словенски меѓујазични односи, им ја посветува на своите професори: E. Schwyzler, P. Kretschmer и C. D. Buck, тројцата најавторитетни класични филолози-лингвисти од првата половина на нашиов век. По образование Д. Г. е класичен филолог, но во своите лингвистички студии тој е преокупиран со византискиот и современите грчки. И предметот на оваа книга е од понова дата, а имено суфиксите: *-ιτσ(ν)*, *-ιτσης*, *-ιτσα*, *-ιτσας*, *-ιτσος*, *-ιτσαίνα*, *-ιτσαίης*, *-ιτσαίτα*, *-ιτσαίτικα*, *-ιτσαίνικα* (како и адјективските *-ιτσίνος*, *-ιτσίνος* и адвербијалното *-ιτσικά*), коишто се јавуваат во византискиот, средновековниот и современите грчки.

Повеќе од сто години се води спор околу потеклото на овие суфiksi во грчкиот јазик. Досега се изнесени три тези: а. дека тие биле развиени по внатрешен пат во грчкиот; б. други — под влијание на италијанскиот суфикс *-izzio* и с. дека се од словенско потекло. Вотората теза не е во состојба да ја објасни

оваа појава на сета територија каде што се зборува грчки. Спорот е, главно, меѓу претставниците на првата и третата теза.

Повод да се зафати Д. Г. со оваа проблематика му дала дисертацијата на М. Graebner, *The Role of the Slavs within the Byzantine Empire, 500—1018* (одбранета на Rutgers University во јануари 1975), во која, меѓу другото, се поткрепува мислењето дека спомнатите суфикси се развиени под словенско влијание. Од предговорот на оваа книга се гледа дека Д. Г. си поставил за цел темелно да го преиспита овој спор и да одговори „објективно“ дали се овие суфикси позајмени од словенскиот или се развиени во грчкиот самостојно по фонетски пат.

Забележува дека досега не е дадено дефинитивно решение на овој меѓујазичен спор поради фактот што хеленистите не биле запознаени со словенските јазици, а славистите — со грчкиот. Исто така досега од грчкиот немало собрано доволно материјал што се однесува на суфиксите *-its-*. Затоа, тој си поставил за задача да ги простудира суфиксите *-ις*, *-ιτα* во словенските јазици и да собере што повеќе примери со суфиксите *-its-* од грчките дијалекти. По прихода мошне комуникативен, а надарен со ретка способност за организирање на научната работа, тој стапил во контакт со околу шеесет научници од Европа и Америка, како и со бројни научни институции (библиотеки, институти), и успеал да оствари широка меѓународна соработка. Не само од литературата, туку и преку усни и писмени консултации со спомнатите научници и установи тој собрал огромен фактографски материјал за развојот и распространетоста на спомнатите суфикси во словенските јазици и грчките дијалекти. Во почетокот на книгата, веднаш по предговорот, тој им искажува благодарност и признателност на сите што му помогнале при пишувањето на оваа обемна расправа.

2. Содржината на книгата е поделена на седум глави. Најпрво тој дава историски преглед на овој проблем, при што критички цитира и конфронтира мислења на дваесет и пет, главно, филолози (грецисти, слависти, балканолози и др.) почнувајќи од 19. в. (Koraïs), па сè до најново време. Од самиот почеток се гледа и неговото становиште кон овој проблем. Тој ја подржа безрезервно и екстремно тезата за грчкото потекло на суфиксите *-its-* во грчките дијалекти.

Претставници на оваа теза, со незнатни исклучоци¹, се Грци, но и меѓу нив има неслагања по прашањето како и од што се развиле овие суфикси во грчкиот: Koraïs, Dossios, Arvanitopoulos, Kapsomenos наоѓаат дека биле од *-isk-*; Boutouras, Koukoules, кон кои се придружува и Д. Г., сметаат дека *-itsi(n)* се развил од суфиксот *-iki(o)n* со палатализација. Новото кај Д. Г., кое досега никој не го одбележил, е дека прво се развил суфиксот за ср. р. *-itsi* од *-iki*, а потоа преку него и *-itsa* за ж. р.

Во втората глава паралелно ја разгледува палатализацијата во словенскиот и грчкиот при што заклучува дека слов. *-ις*, *-ιτα* се развиени по третата, прогресивната палатализација, т.е. многу доцна (во 7.—9. в.), а во грчкиот, повикувајќи се на Швицер (*Gr. Gr.* I, 160), којшто спомнува транскрипција на грчки зборови во копскиот со *si* наместо *ki* (*sinyra* м. *kinyra*, *kasia* м. *kakia* и др.), наоѓа дека во грчкиот имало палатализација многу порано (средината на 4. в. од н.е.). Врз основа на тоа тој го исклучува учеството на словенскиот при развојот на суфиксите со *-its-* во грчкиот.

Со оглед на тоа што овие суфикси се активни и во периферните грчки дијалекти (Јужна Италија, Понт, Кападокија, Додеканезите, Кипар), каде што немало лексички заемки од словенскиот и се одрекува секако словенско вли-

¹ Во 19. в., кога освен Koraïs никој друг немаше пишувано за овој суфикс во грчкиот, неговото мислење го прифатиле Miklosich (1870) и Leskien (1872), а во четириесеттите години од н. в. привремено и M. Vasmer го одобрувал објаснението на Koukoules со палатализација на *-iki* во *-itsi*. Отпосле, во рецензијата на I-то изд. на Етимолошкиот речник од Andriotis (1951), Vasmer се коригира и го прифаќа мислењето на Andriotis дека овие суфикси во грчкиот се од словенско потекло.

јание кај нив (на што укажа и G. Meyer уште во 1893), во третата глава Д. Г. се запира поопшто на овие дијалекти и приведува голем број примери со суфиксите *-its-*. Бидејќи во спомнативе дијалекти се сочувани и архаични црти од старогрчкиот, Д. Г. заклучува дека и суфиксите *-its-* таму биле развиени многу рано, можеби во крајот на којне или во самиот почеток на византискиот период, негде околу 4.—6. в. Заклучокот е направен по спекулативен пат, без да почива на документираните факти. Во периферните дијалекти, навистина, често се чуваат архаични црти, но тоа не ја исклучува можноста за појава на иновации и кај нив. Познато е дека првите примери со *-its-* во грчкиот датираат од 9. в. наваму. Д. Г. тоа го објаснува со пуризмот и конзерватизмот на писмото кое го бележело тој глас со *ki* и тврди дека неговиот изговор бил палатален, т.е. *si* како во транскрипциите на копски од 4. в. (NB *si*, не *tsi*). Но чудно е што таквиот изговор не е документиран и во латинските транскрипции, кои се многу побројни и мошне педантни.

Во четвртата глава Д. Г. изведува дефинитивни заклучоци дека словенскиот немал и не можел да има никаков удел во овој развој. За поткрепа на својот заклучок, во петтата глава прилага и шест екскурса. Меѓу другото, во Excurs F, тој се запира уште на една особеност од понтскиот грчки дијалект, имено на суфиксот *-ava* (*-αβα*), за кој исто така се искажани мислења дека е позајмен од словенските јазици. По деталната, но не и беспрекорна, анализа на примерите со овој суфикс во понтскиот грчки дијалект и во словенските јазици, заклучува дека е тој од транскавкаско (карвелско и мингрелиско), а не од словенско потекло.

Шестата глава (стр. 293—384) содржи преглед на библиографијата (книги, статии, мислења на разни филолози искажани усно и писмено) со апстракти на најважните мисли за проблемот. Овде се дадени апстракти од 360 наслови и други соопштенија; некои од нив се доста опширни. Д. Г. им забележува на досегашните иследувачи дека оперирале со ограничена библиографија. Тој овде, навистина, дава опширни библиографски податоци, но и тие не се исцрпни. Не може да му се замери на авторот што не дал и словенска библиографија така опширно како грчката, но секако пропуст е што не консултирал некои важни студии на западноевропски и американски слависти и лингвисти. Овде не се спомнати студиите на Bidwell, Ch. E., *The Chronology of Certain Sound Changes Common Slavic as Evidenced by Loans From Vulgar Latin*, Word 17, 1961, 105—127, Channon, R., *On the Place of the Progressive Palatalization of Velars in the Relative Chronology of Slavic*, The Hague, 1972; ниту дури *Grammaire comparée des langues slaves* на Vaillant, особено IV том, *La formations des noms*, Paris 1975. Последната студија на H. Lunt, *The Progressive Palatalization of Common Slavic*, Скопје 1981, не можел да ја искористи, зашто ракописот му бил предаден во печат во 1980 год.

На крајот, во седмата глава се поместени Addenda и опширни индекси.

Книгата со тешка лингвистичка материја е технички одлично опремена. Печатите грешки се сведени на минимум. Еден број од нив, забележен при печатењето, се спомнати на стр. 437.

Со својата богата содржина, со библиографските податоци и ексцерптите од трудови што ја третираат оваа проблематика, а особено со приведените нови примери од разните грчки дијалекти, оваа книга неоспорно има своја вредност. Со начинот како е изложена материјата, таа буди жив научен интерес. Кој и да се занимава во иднина со оваа проблематика, не може да ја одмине и оваа расправа. Меѓутоа, што се однесува до неговиот основен став (поскоро предубедување) дека суфиксите *-its-* се резултат исклучиво на моногенеза во грчкиот јазик без апсолутно никаков надворешен удел, не можат да минат без сериозни забелешки. Претенцијата на чист јазик, како и на чиста раса, особено на Балканот, претставува тешка заблуда со многу негативни последици.

3. Заклучоците на Д. Г. се базираат на следниве аргументи:

А. Повикувајќи се на Malkiel (*Current Trends in Linguistics* 3, 1966, 331) и Winter (пак таму 11, 1973, 144), тој тргнува од една премиса дека туј суфикс

може да биде позајмен само од јазик со некаков престиж (политички, а пред сè културен). Потоа, тој го прилага овој принцип кон грчко-словенските јазични односи и прашува дали Словените на Балканот во 4—6. в. (подвлеченото мое П. Хр. И.) биле посупериорни во културен поглед од византиските Грци. На прашањето одговара со крајно потценување дека „престижот на Словените се состоел во тоа што тие биле бедни, алчни, напаѓале заради пљачкање и потоа се повлекувале“. Уште на првите страници тој заклучува дека Грците не можеле да го позајмат овој суфикс од Словените.

В. Суфиксите *-its-* се раширени на сета територија каде што се зборувало и зборува грчки. Се согласува со забелешката на G. Meyer дека суфиксот се среќава и во „говори каде што не можело да има словенско влијание“, како на пр. во Јужна Италија и Мала Азија. На оваа мисла тој фрла голема тежина. Покрај спомнатите грчки говори, тој посебно го истакнува понтскиот грчки дијалект, говорите на Додеканезите и Кипар, настојувајќи со сите сили да докаже дека таму немало словенско влијание.

С. Повикувајќи се на мислења од поедини слависти (главно G. Shevelov. *A Prehistory of Slavic*, New York 1965), тој потврдува дека во словенскиот суфиксите *-ъць* и *-ица* се развиени според прогресивната палатализација во 7. до половината на 9. в. и ова го зема како неоспорен историски факт, макар што и Shevelov забележува дека нема полна согласност меѓу славистите за хронологијата на трите словенски палатализации.

Д. Забелешката на Schwyzer (*Gr. Gr.* I, 160) за транскрипциите на грчките зборови во копскиот ја зема за докажана научна вистина врз која тој ја изградува својата теза за палатализација во грчкиот во 4.—6. в., без да води сметка за рефлексите од палатализацијата.

5. Да видиме колку е издржана неговата аргументација.

А. Верно е дека од јазик со престиж полесно се преземаат лексички и други јазични елементи. Причините за тоа се и психилошки. Луѓето од друга јазична припадност радо го учат таквиот јазик и им импонира да го зборуваат, при што обично присвојуваат поедини црти од него и ги вклопуваат во својот мајчин јазик. Но во развојот на секој јазик има најразлични специфични ситуации. Во јазик со престиж можат исто така да бидат пренесени елементи од други јазици на етнички групи и од пониско културно ниво, особено ако се асимилирани. Позајмувањето на суфикси не е појава само од доменот на лексиката и зборобразувањето, а засега и во фонетиката. Секој јазичен елемент, па и суфиксите, треба да се посматраат во склопот на целокупната јазична структура. Освен тоа треба да се води сметка за лингвистичката географија и миграционите движења. Асимилирањето население, особено ако е помасово, каков што бил случајот со Словените во Грција, спонтано внесува промени во јазикот на господаречкиот, одн. поцивилизираниот социјален слој. Неоспорен факт е дека словенските маси ја преплавиле Грција (за што зборуваат и до ден денешен останатите многубројни словенски топоними), но тие биле набрзо христијанизирани, а потоа и хеленизирани. Кога зборувале грчки, тие не можеле да не остават печат на грчките зборови со својата артикулација на веларите пред и по предните вокали. Самиот Д. Г. забележува дека суфиксите *-its-* се појавиле во говорниот јазик на народните маси, но избегава да го постави прашањето дали тие народни маси биле само чистокрвни Грци или во нив имало и хеленизирано население од други етнички припадности.

Познато е исто така дека Римјаните високо го ценеле грчкиот јазик. Тие го наметнале латинскиот во целата своја опширна империја, освен во Грција. Таму и самите се обидувале да зборуваат грчки. Од грчкиот во латинскиот се позајмени многубројни елементи, не само лексички на сите нивоа (заемки, преведеници и семантички калки), туку и зборобразовни форманси, како *-izare* од *-ίζω* и др. Меѓутоа, и грчкиот има позајмено нешто од латинскиот. Грчките колонисти во Јужна Италија го имаат преземено латинскиот суфикс *-inus* за образување етници прво од имиња на места во Јужна Италија, сп. *Ἀκραγαντίνος*, *Ταραντίνος*, а потоа со овој суфикс образувале етници и од чисто грчки имиња на места, на пр. *Καλακτίνος* од *Καλή Ἀκτῆ*, (Сицилија) и др.

В. Правилно забележува Г. дека од Грција имало миграции кон запад во Јужна Италија. Откако се развиле суфиксите со *-its-* во грчкиот, тие лесно можеле да бидат пренесени и на запад, а и на исток кон Кикладите, Додеканезите и Мала Азија. Но имало и друга основа за брзото ширење на овие суфикси во источните грчки говори. Vasmer наоѓа словенски топоними и на Кикладите, што покажува дека и таму имало словенско население. А познато е дека во 7. и 8. в. византиските императори префрлале огромни словенски маси во Мала Азија за да ја зајакнат источната граница, која била загрозена од продорите на Арабите и Персијанците. Грчкиот хроничар Теофан одбележува дека од балканските Славинии бил преселен еден контингент Словени од 5.000 души во Кападокија за време на императорот Констанц II во 655 год. Потоа дека императорот Јустинијан II во 688/9 „презел експедиција против Славиниите и од околината на Солун запленил големо множество Словени и ги преселил во областа Опсикон, во Битинија“⁴. Кратко време потоа од ова словенско население Јустинијан образувал војска од 30.000 души, што покажува дека преселеното население било далеку поголемо. Според хроничарот Никифор, патријарх цариградски, пак, во 762 г. императорот Константин V преселил 208.000 Словени во Мала Азија. Овие факти ги спомнува и Д. Г. и објаснува како биле Словените хеленизирани преку христијанизирањето и описменувањето. Иако не пренесле многу словенски зборови во грчкиот, оваа голема маса од Словени можела уште како да влијае со својата фонетика врз грчкиот јазик. Освен тоа, не треба да се заборава дека Мала Азија и Блискиот Исток тесно се поврзани со Балканскиот Полуостров преку Дарданелите и на овој терен од секогаш имало миграции на разни народи и интерференции како во јазикот така и во културата воопшто. Неоспорен факт е дека балканизми проникнуваат и во Мала Азија, а суфиксот *-ица* е балканизам. За предгрчкиот суфикс *-ssos/-ssa* в. подолу (т. 5).

С. Врз основа на екстерни докази, транскрипција на словенски зборови, главно топоними, на пр. *Gardiki* за *Gradъсѣ*, од византиски автори, во славистичките кругови се претполагаше дека прогресивната палатализација во словенскиот се извршила последна, т.е. негде меѓу 7. и 9. в. Меѓутоа, од анализите на внатрешен докажен материјал, уште Meillet и други слависти укажувале дека прогресивната, или т.н. трета палатализација станала пред втората — регресивната. Всушност тие две палатализации се сметаат како два аспекта на еден ист процес. Н. Lunt, пак, во својата последна мошне задлабочена студија (в, горе стр. 118), наоѓа дека прогресивната палатализација е најстара, дека со неа протословенскиот прво се одделил од пребалтискиот. Тој нагласува колку се несигурни транскрипциите на византиските автори при предавањето на словенскиот изговор. Констатира дека *gardiki*, кое датира од 8., а можеби и од 7. в., позајмен во грчкиот, бил прост апелатив, предаден со деминутивскиот суфикс *-iki*, од ст. грч. *-ikion*.

Нема јасни податоци кога се јавува африкатот *-ts-* во грчкиот. Најстарите писмени примери според Lunt се од 10. в. Во материјалот што го собрал Vasmer нема гаранција дека е верно предаден словенскиот изговор. Со грчкото *ts* се предаваат словенските гласови *џ* и *с*. Bidwell е категоричен во тврдењето дека африкацијата во грчкиот не се појавила пред населувањето на Словените во Грција. Lunt во тој поглед е попредпазлив. Тој наоѓа дека во сите грчки дијалекти можело да има палатален изговор на *k* пред *i*, а во некои дијалекти можело да има и африкатен изговор, но во словенскиот овој рефлекс се јавил многу порано.

Д. Палатализација неоспорно имало и во грчкиот, но изговорот на палатализираните консонанти бил различен во разните грчки дијалекти. Оваа појава се забележува уште во микенскиот грчки (14. и 13. в. пр. н. е.), претставена со серијата *za, ze, zo*, меѓутоа спорно е каков бил изговорот на палатализираните велари. Врз основа на замените на *ke* со *ze* во линеарното В писмо, како и врз база на отсуството на посебен слогов знак за **zi*, има основа да се допушти дека фонетска вредност на *z*-серијата била палатална, т.е. *kja, kje, kjo*: одн. *gja, gje, gjo*: *su-za sukja, za-we-te kjawetes, ka-zo-e kakjoes* (cf. M. D. Petruševski, Coll. Chaumont, 1975, 259—265; E. Risch, пак таму, 267—281).

Според Е. Risch подоцна (1200—700 год. пр. н.е.) од палаталното *kj* се развило *t'č'* и *t'c'*, одн. *ss* во јонскиот и *tt* во античкиот⁴, а тоа се рефлекс се сосема различни од оние во словенскиот. Спомнатите транскрипции на грчки зборови во копскиот со *st* наместо *ki* не се ни малу сигурни. Познато е дека палатализација имало и во соседниот египетски. Ако изговорот на *k* пред *i* во грчкиот бил *s*, тој сигурно ќе беше регистриран и во латинските транскрипции (в. горе стр. 118). Кој може да гарантира дека копските писари не ја предале оваа транскрипција според својот изговор на *k* пред *i*, исто онака како што Словените предавале поедини грчки зборови со својата палатализација, сп. на пр. топоним Н и ч п у р во Река од *Nikiphoros*. *

Теоретски е возможно објаснението на Д. Г. во грчкиот прво да се јавил суфиксот *-itsi* за ср. р., па потоа од него да се развие и суфиксот *-itsa* за ж. р., но тој развој не е исклучиво ендоген. Зар е случајно овие суфикси да се јават во грчкиот откако Словените се населиле на Балканот? Паралелата на најчестите суфикси во грчкиот: деминутивскиот *-itsi*, за ж. р. *-itsa* и оној за образување презимиња *-itsēs* (Βοιδίτης од 838 г. е најстаро документирано име на *-its-* во грчкиот) со словенските *-ьъ*, *-ица* и *-ич*, одн. *-ик* е показателна на прв поглед. Грчките суфикси, речиси, наполно одговараат по форма и функција на словенските. Разликите во формата, функциите и акцентот, на кои инсистира Д. Г., се незнатни и обична појава кај јазиците во контакт. Често се случува, еден позајмен елемент да биде попродуктивен и да развие повеќе формални и функционални варијанти во јазикот што го присвоил. На пр. словенскиот суфикс *-ишье* од **-itio* во албанскиот развил нови функции и го променил местото на акцентот (сп. Е. Čabej, *Stud. Gjuheshore* III, Prishtinë 1976, 248s). Аналитичната деklinација во балканските словенски јазици во својот развој отишла подалеку отколку во несловенските балкански јазици кои што дале поттик за оваа појава. На сличен начин и суфиксите со *-its-* во грчкиот развиле голема продуктивност во народниот говорен јазик со аглутинација на други грчки суфикси кон елементот *-its-*: *-os*, *-aina*, *-akēs*, *-ata*, *-anika*, *-inos*, *-ikos*, *-ika*. Предиспозиција за развој на овие суфикси имало во грчкиот (В. долу т. 5), но поттик за да се појават тие и да добијат таква фреквентност дошол однадвор: како директно од словенскиот (*-ьъ*, *-ица*), така и од другите несловенски балкански јазици кои исто така го усвоиле слов. суфикс (сп. ром. *-itā*, аром. *-itsā*, алб. *-icē*).

Обидите на грчките филолози да ја претстават појавата на овој суфикс како резултат само на внатрешен развој се неубедливи и често противречни (в. горе стр. 117). Најавторитетните грчки лингвисти како Хаџидакис, Андриотис, го сметаат овој суфикс за *corpus alienum* и наоѓаат дека е од словенско потекло. Вакво мислење застапуваат не само филолози од словенските земји, а и најпознатите хеленисти, слависти и балканолози почнувајќи од минатиот век до денес (како G. Meuer, Weigand, Kretschmer, Mirambel, Vaillant и многу други). Ако фрикативноста во грчкиот јазик беше сеопшта фонетска појава, зар е возможно нејзините резултати да се пројават само по однос на овие суфикси? Палатализацијата во словенскиот е општа фонетска појава што ги зафатила веларите во сите позиции, а не само во суфиксите. Од *Грамашичкиој речник на рускиој јазик* на А. А. Зализњак, Москва 1977, стр. 163—165 се гледа како грчките и латински зборови го пазат суфиксот *-ика*: б а з и л и к а, е п и к а, е т и к а, к е р а м и к а, л е к с и к а, т е х н и к а, п у б л и к а и др. околу 360 форми, а оние зборови што се од словенско потекло (1380 на број), како в д о в и ц а, в о д и ц а, л у к о в и ц а, л њ в и ц а и др. го промениле во *-ица*. Научна аксиома е, како што забележува и Хаџидакис, дека една фонема под исти услови не може да се понаша на два различни начина: негде да развива *-itsi*, *-itsa*, а негде да останува *-ikin*, *ika*: πατριχην, ἀπολιτικιν, δεκανικιν и др. Обидот на Д. Г. да ги помори овие дублети (едните како учени, а другите како народни форми) е неубедлив.

5. Грчкиот е единствен жив и.-е. јазик, чија историја може да се следи континуирано низ еден долг период од околу 3.500 години, од микенско време до денес. Овој факт силно го потцртува и Д. Г. (стр. 193 s.), но развојот на грчкиот го гледа премногу праволинејно. Мнозина лингвисти од разни земји во продолжение на неколку векови систематски ја проучувале историјата на грч-

киот јазик и многу нешта овде се добро изјаснети. Покрај особеностите кои се резултат на самостоен развој, во грчкиот се откриени и многубројни супстратни и адстратни алоглотски елементи кои се така адаптирани што просто не се чувствуваат за туѓи.

Познато е дека најголеми промени во грчкиот се настанати во хеленистичко време, кога грчкиот започнал да се употребува на мошне широка територија и од негрчко население. Промените биле предизвикани од неписмено другојазично население кое се обидуvalo да ги имитира грчките гласови, но тешко можело, барем во прво време да се ослободи од артикулацијата на својот мајчин јазик (кој не уживал некаков посебен престиж) и внесувало не само фонетски промени во поедини гласови, туку и граматички обрасци од структурата на својот јазик. Сето ова влијасло врз понатамошниот развој на грчкиот јазик. Современите грчки дијалекти се резултат на мошне сложени процеси од внатрешни тенденции и бројни надворешни фактори.

Од грчкиот етимолошки речник јасно се гледа дека еден голем број зборови не можат да се објаснат дури ни со и.-е. етимологија. Исто така има и зборообразовни форманси позајмени од други јазици (в. горе стр. 119). Предгрчкиот топономастички суфикс *-ssos/-ssa*, раширен во Мала Азија и на Балканскиот Полуостров, е наполно усвоен во грчкиот. За тоа спомогнала една грчка фонетска особеност, на која се потпрел и туѓиот суфикс *-ssos/-ssa*, а имено консонантската група од велар + *j* давала рефлекс близок до овој суфикс (*ss* во јонскиот, *tt* во атичкиот). На сличен начин со меѓујазични интерференции, се развиени и суфиксите *-its-* во грчкиот.

Истакнавме дека и во грчкиот од најстаро време имало палатализација со специфичен изговор на палатализираните консонанти. На стр. 48 Д. Г. ми благодари што сум му обрнал внимание на палатализацијата во микенскиот грчки, но моето мислење го предава така, што може да се помисли дека цитаксмот во акрадо-кипарскиот дијалект го сметам за директна континуанта од микенскиот грчки, како тука да немале удел и други фактори во токот на долгиот период што ги дели овие два дијалекта.

Случајно на стр. 319, во одделот за библиографијата, цитира и еден малу поголем фрагмент од моето писмо (испратено на 24.V 1978), од кој се гледа како го разбираам развојот на јазичните особености во јазик што се наоѓа во непосреден контакт и симбиоза со други јазици. Таму јасно укажувам дека суфиксите *-its-* во грчкиот се резултат како на интересен развој, така и на другојазични интерференции на начин како што е објаснет кај Uriel Weinreich (*Languages in Contact*, New York 1963, 25). На таков начин може да се објасни појавата и на други меѓујазични особености во балканските јазици (т.н. балканизми). Палаталниот изговор на веларните гласови пред *i* во грчкиот, иако имал поинакви рефлекси отколку во словенскиот, послужил како база врз која полесно бил пресаден веќе оформениот словенски суфикс *-ць, -ца*, којшто проникнал во сите несловенски балкански јазици, но за тоа повеќе на друго место.

19 јуни 1982.

П. Хр. Илиевски,
Филозофски факултет, Скопје,

C. A. TRYPANIS: *GREEK POETRY, From Homer to Seferis*, London & Boston 1981, pp. 896, 8°.

Како што може да се претпостави и од насловот, ова е мошне обемна книга, зашто покрива период од близу 3.000 години од „најдолгата непрекината литерарна и културна традиција на западниот свет“, како што читаме уште на нејзиниот омот. Уште пообемна, може да се претпостави, е трудот вложен од авторот, и самиот поет, истакнат професор на Атинскиот универзитет и гост-предавач на неколку врвни светски катедри. За повеќе од педесет години, како